

Billedskærerdynastiet Schrøder

- et stort håndværk

...en fortælling om et værksted i Næstved, som i 1600-årene forsynede Sydsjælland med pragtfulde billedskærerarbejder.

Abel Abelsen Schrøder den Yngre er nok det bedst kendte medlem af billedskærerdynastiet Schrøder, som arbejdede i Næstved på adressen Ringstedgade 6 fra slutningen af 1500-årene til slutningen af 1600-årene.

Dynastiet omfatter følgende kendte værkstedsledere:

Abel Schrøder den Ældre (-1602)

Maren Abels (- efter 1617)

Eiler Abelsen Schrøder (- efter 1621)

Abel Abelsen Schrøder den Yngre (ca. 1600-1676)

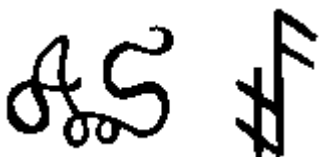
Mette Pedersdatter Abels (- efter 1682)

Schrøders Gård beskrives i grundtaksten 1682 og omfatter da et forhus ud til Ringstedgade på 13 fag i én etage, et baghus på 8 fag i to etager, to nordre sidehuse, det ene, et bryggers, på 7 fag, det andet på 8 fag, begge i en etage. Dertil kom et halvtagshus og to skure. Mellem bygningerne lå gårdspladsen, som ved sydsiden var afgrænset af Helligåndshuset. Bag gården var der en have.

Abel Schrøder den Ældre og hans to sønner Eiler og Abel var udlærte billedskærere eller som det hed den gang "bilhugger" - en nyttig om end ikke nødvendig forudsætning for at lede værkstedet. Såvel Abel Schrøder den Ældres enke Maren som Abel Schrøder den Yngres enke Mette ledede således værkstedet i perioder, rimeligvis i tæt samarbejde med dygtige svende.

Værkstedet

Vi må forestille os et sådant værksted som en tæt sammenhængt enhed af mester, hustru, svende, lærlinge og tjenestefolk af begge køn. Madmor har haft fuldt kendskab til dagens opgaver i værkstedet som i resten af huset - derfor kunne Abel Schrøder den Yngre klare arbejdet som organist ved Sct. Mortens Kirke ved siden af sit arbejde i værkstedet derhjemme, og derfor kunne mesters enke fortsætte arbejdet med at lede værkstedet efter mandens død, medens man så sig om efter en ny mester helst blandt børnene, således som det skete i tilfældet med både Eiler og Abel.

To eksempler på signaturer fra Abel Schrøder d. Yngre:

Til venstre: fra altertavlen i Holmens Kirke, København (1661). Dannet af slyngtråde på et græskar.

Til højre: fra altertavlen i Præstø (1656). Skåret som relief på en bog, som den sovende Johannes støtter sig på.

Forskellen mellem kunstneren/kunsthåndværkeren i moderne forstand og værkstedslederen i datiden er vigtig at holde sig for øje, når man vurderer de produkter eller kunstværker, der kom ud af værkstedet.

Medens det overordnede ansvar for de færdige resultater påhvilede mester som værkstedsleder, er det ikke rimeligt at eftersøge mesters kunstneriske indsats og temperament i hvert enkelt spor efter billedskærerjernet:

- For det første må vi regne med, at det meste af det konkrete arbejde er udført af svende og lærlinge.
- For det andet er det vigtigt at holde sig for øje, at datidens kunsthåndværkere i meget høj grad arbejdede efter forlæg. Kompositioner og detaljer blev hentet i trykte håndbøger og grafiske blade og indarbejdet i hvert enkelt produkt.

En altertavle fra 1500- og 1600-årene er derfor i højere grad en bearbejdet sammensætning af forlægs-ideer end et selvstændigt kunstværk i moderne forstand.

Udbredelsen

Kortet viser hvor der findes kirker med arbejder fra Abel Schrøder den Yngres værksted:

Eftermælet

Da Ringstedgade 6 ligger i Sct. Peders sogn, blev familien begravet på Sct. Peders Kirkegård. En mindetavle over Abel Schrøder den Yngre og Mette Pedersdatter Abels findes stadig i kirken. Den blev bekostet af deres søn Eiler, som var kapellan ved kirken. Teksten lyder:

SGD Til Hukommelse over sin salig Fader Abel Schrøder, Bil(Ied)hugger, Organist til Sct. Mortens Kirke i 42 Aar, Ægtemand med sin kære Hustru Mette Pedersdatter i 47 Aar og ved hende Fader til 9 Børn, af hvilke de 6 med Faderen, som døde 1676 den 5. Marts og Moderen død 16.. den .., hviler henedenfor, haver Eiler Schrøder med sin kære Hustru Vivike Laursdatter ladet denne Sten oprejse Anno 1681 den 24. Juni CGD ECO.

I følge Danmarks Kirker sad stenen oprindeligt udvendigt på vestgavlen af nordre sideskib. Familiegravstedet har derfor formodentlig været på kirkegården lige i nærheden.

Tekst: museumsleder Palle Birk Hansen, Næstved Museum

Kort: Elisabeth Halgreen, Nationalmuseet

Abel Schrøder den Yngre

...en billedskærer fra 1600-tallet.

Næstved - Sydsjællands center for billedskærerhåndværk

Abel Schrøder den Yngre var håndværkeruddannet ligesom sin far og sin storebror. Han førte familiens billedskærerværksted videre fra den adresse i Næstved, hvor det hele var startet engang i slutningen af 1500-tallet. Værkstedet lå i Ringstedgade 6, som også dengang var byens hovedstrøg. Huset eksisterer ikke længere. Men det gør en stor del af de mesterværker, der blev skabt derinde på billedskærerbænken.

Abel Schrøder den Yngres værksted havde enkelte kunder i København og på Holbækegnen. Nogle af værkerne fandt endog vej til Norge, som dengang var dansk.

Langt størsteparten af arbejderne gik dog til de sydsjællandske kirker. Det var alt lige fra store altertavler til små pengetavler (brugt ved kollekt). Værkstedet har nok også lavet fine udskårne møbler til herregårdene og til købstædernes formuende handelsstand. Det er der bare ikke noget tilbage af. Hvad tidens tand ikke har ødelagt, det har antikvitethandelen splittet ad for at få flere ting at sætte under hammeren. Men kirkerne er fredet område - her har man værnet om billedskærerarbejderne i de tre hundrede år, som er gået siden Abels dage.

Abel Schrøder den Yngres liv

Det er ikke meget vi ved om den tids håndværkere. Vi ved for eksempel ikke, hvornår Abel Schrøder den Yngre så dagens lys. Men vi kan alligevel sige mere om ham end om de fleste andre af tidens snedkere og billedskærere. Det skyldes et epitafium (mindetavle) i Sct. Peders Kirke i Næstved. Den ovale stentavles indskrift fortæller i korthed om Abel Schrøder den Yngres levnedsløb: bil(led)hugger og organist til St. Mortens Kirke i 42 aar, ektemand med sin k(ære) hustru Mette Peters D(atter) i 47 aar og ved hende fader til 9 børn ...

Indskriften fortæller også, at Abel Schrøder døde 1676 den 5. marts, og at seks af børnene lå begravede med ham "hernedenfor". Ja - børnedødeligheden var stor og håndværkerlønnen lille. Den kunstfærdige billedskærer var nødt til at have sig et gnaveben som organist for at klare dagen og vejen. Det var før Kunstfondens tid!

Det stolte håndværk

Inden Abel Schrøder den Yngre kunne åbne forretning, skulle han igennem en lang læretid. Det startede med, at man blev læredreng i et værksted. Det var ikke altid sjovt at være kuli. Laugsprotokollerne fortæller tit om drenge, der løb af læren. Hvis man var blevet indskrevet som snedkerdreng, blev man oplært "på høvlen". Læretiden varierede meget afhængigt af, hvad man havde indgået kontrakt om. Normalt tog snedkerhåndværket ca. 4 år. Hvis man var indskrevet som billedskærerdreng og skulle oplæres "på kniven", tog det ca. 2 år ekstra.

Når man havde fået sit lærebrev, skulle man på valsen. De unge svende rejste fra købstad til købstad og tog arbejde, hvor de kom frem. Det var nemt nok. Man skulle bare melde sin ankomst hos oldermanden og så gik der rundspørge til byens mestre om, hvem der trængte til en ekstra hånd. Lauget hjalp de omvandrende svende. Det havde det pligt til - i hvert fald, hvis det var et "zünftigt" laug. Dengang var man ret international ikke mindst håndværkerne og kunstnerne. Turen gik ofte sydpå, til Tyskland. Her kunne svendene lære nye stilformer og nye teknikker at kende.

Inden en svend kunne blive mester var der endnu nogle forhindringer, der skulle forceres. Han måtte have et år som mestersvend. Og herefter kom de to værste hurdler. Det var de værste, fordi de krævede kapital og gode forbindelser: Først skulle han købe borgerskab i en købstad. På Abels tid var det nemlig kun tilladt at drive snedker- og billedskærerhåndværk i købstæderne. Dernæst skulle han købe sig ind som mester i byens laug, hvis der da ellers var et ledigt mesterskab.

Den tids håndværkerlaug fungerede lidt som vores tids fagforeninger. Det vil sige efter princippet 'noget for noget'. Lauget gav social sikkerhed for medlemmerne og familien. Til gengæld var der indmeldelsestvang og kontrol. Nåde den der arbejdede som "fusker" eller "bønhas". Det gik ikke stille for sig, når laugsbrødrenes chikane satte ind overfor disse sabotører.

Mode og stil

Den nye mode indenfor ornamentik og stil kunne ikke spredes gennem fotografi og fjernsyn som i dag. Den måtte gå den lidt langsommere vej gennem trykte bøger og løsblade. Renæssancens stil var meget præget af Italien og Frankrig. Det var den stil, som Abel Schrøder den Yngres far og storebror arbejdede i. Abel selv arbejdede i en stil, som kunsthistorikerne siden hen har kaldt "bruskbarok". Den stil var mere nordisk. Den blev skabt i Nederlandene og Nordtyskland. Man kan næsten sige, at det var en protestantisk stil, fordi den vandt mest udbredelse i Skandinavien og Nordtyskland.

Bruskbarokken er en dejlig frodig stil. Den taler med de mange bølgeformer, fantasidyr og fabelvæsner til fantasien. Den rige ornamentik bevæger sig i alle retninger ud fra det centrale. Det centrale i kirkens træskårne møbleringer er selvfølgelig det kristne budskab - historierne om Kristi liv på jorden og i himlen.

En albertavle bliver til

Når Abel Schrøder arbejdede med en albertavle foregik det i forskellige faser. Først skulle albertavlen bestilles. Så skulle den laves - det var jo ikke noget, man havde på lager. Abel kunne ganske vist have nogle englehoveder og lignende ting liggende på hylderne, for dem kunne man bruge alle steder. Men en albertavle skulle udføres efter mål, og bestilleren kunne også have specielle ønsker vedrørende de religiøse motiver. Så der skulle startes fra bunden hver gang. Når billedskæreren havde fået godkendt arbejdstegningen, gik han i gang med at udvælge træ. En billedskærer som Abel Schrøder gik meget op i at vælge træ af bedste kvalitet. Det skulle være egetræ og det skulle være knastfrit.

Når træet var blevet fragtet hjem til værkstedet, blev det savet ud i passende blokke. Det var lettest at skære i træets længderetning, så billedskæreren skulle gøre sig nogle tanker om, hvordan træet bedst skulle vendes. Herefter blev motivet tegnet direkte på blokken eller kalkeret fra en tegning. Nu kunne arbejdet med

billedskærerjernet og slag-kniplén begynde. Det overflødige træ blev hugget groft væk med de jern, der havde store skær. Detaljerne kom til sidst og blev udført med de små jern. Finpudsningen kunne være mere eller mindre gennemarbejdet. Det afhang af den enkelte billedskærer. Abel Schrøder arbejdede grundigt. Figureernes overflade blev efterglattet med fil, så der til sidst ikke var spor efter skærejernene.

Når snedkervendene og billedskæreren havde gjort alt det, der kunne gøres hjemme i værkstedet, skulle det hele køres hen til kirken. En altertavle kunne godt fylde fire, fem vognlæs. Når man var kommet til kirken, skulle alle delene samles og justeres. Det tog gerne flere dage. Og det kostede kirkerne ekstra udgifter til kost og logi for mesteren og hans folk.

Farverne - en fryd for øjet

Når en altertavle var blevet opstillet og betalt, så kunne kirken begynde at spare sammen til stafferingen. Malerens arbejde var nemlig mindst lige så kostbart som billedskærerens. For farverne gælder det samme som for træet: kun det bedste var godt nok til en kirke. Maleren brugte kun ægte bladguld (24 karat) og lysfaste farver, som næsten ikke falmende. Den kridtgrundering, der blev lagt, inden farverne kom på, skulle beskytte træet mod skadedyr.

Vores ansvar

På Abel Schrøder den Yngres tid var håndværkerne og kunderne meget kvalitetsbevidste. Det lå dem meget på sinde, at en altertavle skulle kunne holde i mange år. Derfor er der bevaret så mange af de fine gamle kirkeskæringer. Der er grund til at prise dem for deres højt udviklede sans for gode materialer og godt håndværk. Men det fører også et ansvar med sig. Det er kun det bedste, der er godt nok, når en gammel altertavle eller et epitafium skal sættes istand. Der kommer jo ikke flere af dem!

Tekst: Eva de la Fuente Pedersen, Nationalmuseet.

Foto: Jens Olsen, Næstved Museum.

Litteratur

Her kan du læse mere om familien Schrøder og værkerne fra deres værksted:

Berg, Rasmus:

"Næstved-billedskæreren Abel Schrøder den Yngre", Historisk Samfund for Præstø Amt, årbog 1935.

Danmarks Kirker:

Præstø Amt I-II, København 1933-35; Sorø Amt I-II, København 1936-38; Holbæk Amt I-IV, København 1979-1996.

Graabræk, Elin:

"Sjællandsk bruskarokk og vestfoldsk kirkekunst", Vestfold Minne 1986.

Graabræk, Elin:

"Abel Schrøder i Tjøme Kirke", Vestfold Minne 1991.

Graabræk, Elin:

"Altertavlen" (om Borre altertavle), Fra Hammer til Kors (Jan I. Hansen og Knut G. Bjerva red.). Oslo 1994.

Haven, Mogens von:

Abel Schrøder 1602-1676. København 1971.

Haven, Mogens von:

Bogen om Abel Schrøder 1602-1676. Næstved 1994.

Jensen, Chr. Axel:

Danmarks snedkere og billedsnidere i tiden 1536-1600. København 1911.

Jónsson, Hanne:

Grafiske forlægs betydning for konstitueringen af dansk bruskaroks ikonografiske og ornamentale formsprog belyst ved Abel Schrøder den Yngres og Lorentz Jørgensens træskærerarbejder. Københavns Universitet 1978. Utrykt magistergradskonferens - kan studeres i Næstved Museums bibliotek.

Michelsen, F.:

Abel Schrøders altertavle i Sct. Mortens Kirke i Næstved, 1983.

Nielsen, Rasmus:

"Billedsniderslægten Schrøder", Historisk Samfund for Præstø Amt, årbog 1945.

Pedersen, Eva de la Fuente:

"Abel Schrøder den Yngre - en dansk billedskærer fra 1600-tallet", Nyt fra Nationalmuseet nr. 65-1994.

Pedersen, Eva de la Fuente:

På rejse med Abel Schrøder. Næstved Museum 1995.

Billedgalleri

Altartavlen i Hammer Kirke, 1642.

Korsfæstelsen. Detalje fra altertavlen i Hammer Kirke.

Vejlø prædikestol. Bærefiguren "Slattenpat", ca. 1669.

Vester Egesborg Kirkes altertavle, 1655.

Herme fra epitafium i Præstø Kirke, ca. 1645.

Detalje fra altertavlen i Næstved, Sct. Mortens Kirke, 1667.

Alle fotos: Jens Olsen, Næstved Museum